

RETORISK ARGUMENTATIONS- TEORI

I ET TOPISK PERSPEKTIV

De traditionelle forståelser af enthymemet – også kaldt ‘den retoriske syllogisme’ – kan føre til en opfattelse af retorikken som en form for informel logik. Men derved overser man det helt centrale og særegne ved den retoriske argumentation, nemlig det topiske element. Gennem en forståelse af enthymemets kerne som værende topisk frem for logisk fremlægger forfatteren i denne artikel et alternativt syn på retorisk argumentation.

Af Jonas Gabrielsen

At der er forskel på logik og retorik er næppe nogen kontroversiel påstand. At den logiske argumentationsform er forskellig fra den retoriske er, i forlængelse heraf, heller ikke nogen kontroversiel påstand. Det kontroversielle ligger derimod i, hvor forskellen skal findes. Min påstand er, at den traditionelle retoriske teori er tilbøjelig til at overse, at den retoriske argumentationsform er *kvalitativt* forskellig fra den logiske. Fra Aristoteles og frem har det været en mere eller mindre eksplicit antagelse, at al argumentation er baseret på et logisk mønster. I stedet for at indkredse og fastholde det unikke ved den retoriske argumentation, har man således reduceret den til enten logik *om* praksis (hvor præmisserne er

sandsynlige) eller logik *i* praksis (hvor et eller flere præmisser er implicite).

Med udgangspunkt i en diskussion af enthymemet vil jeg i det følgende argumentere for, at retorisk argumentation er mere end ‘blød’ eller informel logik. Den etymologiske betydning af ordet ‘argument’ stammer ifølge Kurt Johannesson fra det latinske *arguere* som egentlig betyder at “göra något tydligt” eller “glänsande klart”. Argumentets etymologiske udgangspunkt er således ikke kun de logiske love, men også mere generelt principperne for, hvordan en given sag belyses favorabelt; hvordan en sag gøres begribelig.¹ Med dette in mente skal jeg i artiklen argumentere for, at argumenter ikke kun kan forstås på baggrund af, at påstande logisk *følger* af hinanden. Argumenter bygger i lige så høj grad på, at påstande, sagsforhold og problemstillinger *ligner* hinanden. Argumenter bygger således også på et topologisk og tropologisk mønster, det vil sige på perspektivering snarere end på logisk følge.

¹ Johannesson (1995), side 22.

☞ Jonas Gabrielsen er stud. mag. med hovedfag i Idéhistorie (Aarhus Universitet) og suppleringsfag i Filosofi (Oslo Universitet) og Retorik (Københavns Universitet). Han har endvidere deltaget i et ph.d. kursus om retorik og handlingsteori hos José Luis Ramírez og Gunnar Olsson, på Nordpland i Stockholm. Han arbejder i øjeblikket med et speciale, der tematiserer retorikkens argumentationsteori ud fra en diskussion om teori/praksis.

Det bliver i denne sammenhæng tydeligt, at retorikkens særkende må forstås ud fra en kreativ og topisk tankegang. At sige at retorisk argumentation handler om topik og anlæggelse af perspektiver, er at sige at retorisk argumentation er noget andet end argumentation baseret på følgeslutninger. Retorisk argumentation er ikke først og fremmest logisk, men inventiv.

Hos Aristoteles er bevisførelsen (*pistis*) retorikkens faglige og centrale element, og *enthymemet* er grundstammen i denne bevisførelse.² En diskussion af enthymemet synes derfor at være et nærliggende udgangspunkt for en diskussion som denne. For hvad er egentligt et enthymem? Er det en logisk størrelse, iklædt et retorisk udtryk? Eller er det en retorisk størrelse, forklædt som logik?

For at eksplisitere hvad forskellen er mellem et topisk og et logisk argumentationssyn, vil jeg først gennemgå (de) to traditionelle enthymemforståelser. Begge disse er, ifølge dele af traditionen, forståelser, der kan understøttes i Aristoteles værk. Den første af disse tematiserer enthymemet ud fra et sandsynlighedskriterium. Jeg har valgt at kalde denne for *den epistemologiske enthymemforståelse*. Den anden behandler enthymemet på baggrund af et krav om implicitthed. Jeg kalder denne forståelse for *den kommunikative enthymemforståelse*.

Efter denne redegørelse skal jeg forsøge at formulere en anden og bredere enthymemforståelse, der i modsætning til de traditionelle enthymemforståelser tager udgangspunkt i en topisk tankegang, delvis inspireret af Vico. Denne enthymemforståelse vil jeg afslutningsvis udvide til en mere generel retorisk argumentationsforståelse. En generel argumentationsforståelse, som både fastholder logosbegrebets betydning af argument (enthymem og eksempel) og af sprog (metafor og tildels også de andre troper).

Det er hverken min intention at give en ny Aristoteles-udlægning eller at afvise de eksisterende udlægninger som irrelevante. Begge de traditionelle udlægninger indeholder centrale og vigtige retoriske aspekter. Min inten-

tion er snarere at påpege endnu et argumentationsteoretisk aspekt, som de gængse udlægninger synes at overse, netop fordi logikken har monopoliseret argumentet – også inden for retorikken.

De logiske enthymemer

Inden for den traditionelle enthymemforståelse benyttes særligt to kriterier, når enthymemet og retorikken skal afgrænses fra syllogismen og logikken. Begge disse kriterier kan findes flere steder hos Aristoteles, eksempelvis når han skriver:

Både enthymem og paradigme må derfor nødvendigvis finde anvendelse på ting, som i de fleste tilfælde også *kan være anderledes*, paradigmet induktivt og enthymemet deduktivt, og på grundlag af ganske få og *ofte færre præmisser* end for syllogismen af første figur. Hvis nemlig en af præmisserne er bekendt, behøver den ikke udsiges; tilhørerne lægger den selv til”.³

Det første kriterium fremgår af citatets første kursivering. Her forstås enthymemet helt enkelt som en slutning, der anvendes på “ting som kan være anderledes”; enthymemet er altså en syllogistisk slutning med usikre eller sandsynlige præmisser. Det andet kriterium skal findes i citatets anden kursivering. Det centrale er her de færre præmisser; enthymemet er altså en syllogistisk slutning, hvor enten præmis eller konklusion er udeladt.

I det følgende lægger jeg disse to kriterier til grund for min diskussion af det, jeg forstår som logiske enthymemvarianter. Begge disse kriterier synes nemlig i traditionen at blive grundlæggende for, hvad der gør en argumentation retorisk. Begge kriterierne er logiske i deres struktur, men ifølge traditionen retoriske i deres brug. Mens det første kriterium afgrænser retorisk argumentation *epistemologisk*, er det et *kommunikativt* element, der gør det andet kriterium retorisk.

2 Aristoteles, *Retorik* (1354a), (1355a).

3 Aristoteles, *Retorik* (1357a). Min kursivering.

Den epistemologiske enthymemforståelse

Når jeg kalder denne første enthymemforståelse epistemologisk, skyldes det, at den på forskellige måder, med forskellige begrebspar og navne, er centreret omkring et spørgsmål om *sandhed* og *viden*. Til grund for denne enthymemforståelse ligger således den filosofiske modstilling af objektivitet og subjektivitet, nødvendighed og sandsynlighed, almengyldighed og lokalgyldighed samt *doxa* og *episteme*. Dette epistemologiske tema omfatter, således forstået, dels den gamle diskussion mellem sofistene og Platon, dels en række moderne versioner, eksempelvis mellem positivist og relativist i forskellige afskygninger. Den gennemgående påstand i det epistemologiske tema er imidlertid, at retorik vedrører det subjektive, sandsynlige, lokale og relative.

Også Aristoteles er flere steder inde på denne diskussion, blandt andet i sin retorik. Flere steder karakteriserer han enthymemet som en slags sandsynlig syllogisme.⁴ Retorik vedrører det sandsynlige, som igen vedrører det, der meningsfuldt kan drøftes og rådslås om.⁵ Aristoteles skriver:

Det sandsynlige (*to eikos*) er det, der forekommer for det meste, dog ikke uden videre, sådan som visse definerer det. Det angår ting, der kan være anderledes.⁶

Denne epistemologiske måde at afgrænse retorikken fra logikken og enthymemet fra syllogismen, forekommer endnu mere plausibel, når vi relaterer Aristoteles' etisk/politiske skrifter hertil. Det bliver nemlig på denne baggrund tydeligt, at dette retoriske kriterium egentlig er parasitært på en mere fundamental aristotelisk sontring, nemlig mellem 'ting hvis årsag kan være anderledes' og 'ting hvis årsag ikke kan være anderledes'. Aristoteles siger det således:

Lad os gå ud fra, at der er to fornuftsmæssige evner, en, hvormed vi betragter de ting i til-

værelsen, hvis årsager ikke kan være anderledes end de er, og en, hvormed vi betragter dem, som kan være anderledes end de er. [...] Lad os kalde disse dele, den ene videnskabelig (*episteme*) evne, den anden skønne (*bouleious*) evne.⁷

Den sontring Aristoteles her opstiller kan – udtrykt i et mere moderne vokabular – læses som en sontring mellem på den ene side et deskriptivt og videnskabeligt område og på den anden side et normativt og handlingsorienteret område.⁸ Selvom denne sontring ikke af Aristoteles eksplicit relateres til retorikken, må det dog, som særligt Ramírez påpeger, være klart at plausibiliteten for en sammensætning af retorik og sandsynlighed i dette perspektiv forstærkes. Mens logikken udreder det givne og sikre, overvejer retorikken det kommende og sandsynlige.⁹ Syllogismen omhandler således det nødvendige (det hvis årsag ikke kan være anderledes), mens enthymemet omhandler det uforudsigelige og sandsynlige (det hvis årsag kan være anderledes); enthymemet er et logisk, deduktivt argument, hvoraf man dog ikke kan forvente alt, hvad man normalt forventer af et deduktivt argument.¹⁰ Enthymemet er en syllogisme med sandsynlige præmisser; en syllogisme, der er forankret i det område af tilværelsen, hvor der kun gives *doxa*: det er en syllogisme om praksis.

Selvom denne epistemologiske afgrænsning virker plausibel, rummer den dog flere problemer. For det første er det problematisk at begrænse retorisk argumentation til det sandsynliges område. Dette betyder nemlig, at det nødvendiges område bliver en slags retorikfrit domæne, som er isoleret i et persuasivt og manipulativt vakuum. For det andet er det tvivlsomt om Aristoteles selv forstår dette epistemologiske kriterium som andet end et *muligt* retorisk kendetegn. Som først og fremmest Bitzer bemærker, er der nemlig flere steder hvor Aristoteles tillader enthymeme-

rik (1357a).

⁸ Ramírez (1992), (1995).

⁹ Ramírez (1997), side 22.

¹⁰ Burnyeat (1996), side 110.

¹¹ Bitzer (1959), Se endvidere Aristoteles, *Retorik* (1356b), (1357a),

⁴ Aristoteles, *Retorik* (1357a), (1396a), (1396b), (1402b).

⁵ Aristoteles, *Retorik* (1357a).

⁶ Aristoteles, *Retorik* (1357a).

⁷ Aristoteles, *Den Nikomacheiske Etik* (1139a). Se endvidere *Reto-*

met at arbejde med såvel *nødvendigheder* som sandsynligheder.¹¹ At retorikken og enthymemet skal afgrænses på baggrund af det sandsynlige synes altså heller ikke at være Aristoteles' egen forståelse. Dette kan endvidere understøttes af, at Aristoteles andetsteds synes at anvende samme sondring mellem det sandsynlige og det nødvendige, ikke til en afgrænsning af logik og retorik, men derimod til en sondring mellem logik (nødvendige præmisser) og dialektik (sandsynlige præmisser).¹² Med dette in mente bliver det vanskeligt at forstå også retorikken som afgrænset gennem sandsynlighedskriteriet. For hvad er da forskellen mellem dialektik og retorik? Hvad er da forskellen mellem en sandsynlig (læs: dialektisk) syllogisme og et enthymem? Det er som sagt ikke min intention at argumentere for den ene eller anden udlægning af Aristoteles. Når jeg alligevel inkluderer disse indvendinger mod det epistemologiske afgrænsningskriterium, er det fordi disse indvendinger for flere retorikere synes at motivere en overgang til den anden af de to traditionelle enthymemforståelser, som jeg har valgt at behandle.

Den kommunikative enthymemforståelse

Hvis der skal opretholdes en stringent sondring mellem dialektik og retorik, syllogisme og enthymem, må der altså også indrages et andet aspekt end det epistemologiske. Dermed ikke sagt at sammenhængen mellem retorisk argumentation og sandsynlighed, subjektivitet, det lokalt gyldige og *doxa* opgives. Der sker snarere det, at fokus og dermed forståelsen af selve det sandsynlige forskydes fra et syn på det sandsynlige qua noget relativt til et syn på det sandsynlige qua det, et givent publikum rent faktisk mener. Altså en forskydning fra selve det at 'ting kan være anderledes', til det, at vi på trods af dette alligevel kan have en mening om disse ting. En forskydning fra at postulere relativitet til at postulere på trods af denne relativitet.

(1396a).

12 Aristoteles, *Topika* (100ab).

13 Aristoteles, *Retorik* (1400b).

14 Andersen (1995), side 148.

Det som herefter bliver interessant er *hvilken doxa*, et givent publikum har, altså hvilke meninger, man kan forudsætte hos et givent publikum. Når jeg kalder denne enthymemforståelse for kommunikativ, er det således fordi selve den kommunikative akt nu bliver det centrale. Det essentielle karakteristika ved enthymemet er altså ikke, som før, dets sandsynlige og relative indhold, men derimod dets kommunikative funktion. Der findes for ethvert givent publikum et sæt af givne meninger og underforståede antagelser, som – netop fordi de er givne og underforståede – ikke i selve den kommunikative akt behøver at ekspliciteres. Eller bedre: ikke bør ekspliciteres. Aristoteles siger det således: "... folk føler nemlig en ekstra tilfredsstillelse ved at være i stand til selv at regne dem [enthymemerne] ud på forhånd. Det samme gælder de enthymemer, tilhørerne lige akkurat kan nå at begribe i det øjeblik, de fremsættes."¹³ Enthymemet er altså en syllogisme i brug, en slutning der i sit udtryk er tilpasset det aktuelle og konkrete publikum.

Den kommunikative enthymemforståelse synes således at afgrænse retorik fra logik og enthymemet fra syllogismen på baggrund af et formidlingskriterium. Et enthymem er ifølge denne kommunikative enthymemforståelse i bund og grund ikke andet end en syllogisme, hvor et af præmisserne eller konklusionen er udeladt. Det er med andre ord en konkret forankret syllogisme, hvor publikum selv tilføjer det udeladte. Øivind Andersen skriver: "poenget med et enthymem er at det er en *forkortet* eller *ufullstændig* syllogisme, der det generelle præmisset (oversætningen) ikke er klart uttrykt, men underforstået."¹⁴

Anderledes udtrykt er et enthymem en syllogisme, hvor fokus er forskudt fra *gyldighed* til *virksomhed*; eller med Hastrups ord: enthymemet "spiller i talekunsten den samme rolle for den overbevisende virkning, som syllogismen, den korrekte og bindende slutning gør for bevisførelsen inden for videnskaben".¹⁵ Denne enthymemforståelse – og i

15 Hastrup (1976), side 88

16 Aristoteles, *Retorik* (1395b). Se endvidere (1356b), (1394b).

17 Bitzer (1959), side 406.

18 Denne provokerende, om end særdeles illustrative pointe er lige-

brederetorikforståelse – synes altså at forankre sig i retorikkens *actio*. Først i selve fremførelsen kan der etableres et reelt skel mellem syllogismen og enthymemet og dermed mellem dialektik og retorik. Hvis det derfor før var rimeligt at kalde de epistemologiske enthymemer for syllogismer *om* praksis, er det her ligeså rimeligt at kalde disse kommunikative enthymemer for syllogismer *i* praksis.

Ligesom det var tilfældet med den epistemologiske enthymemforståelse, kan også den kommunikative forståelse understøttes flere steder i Aristoteles' tekst. Udover de allerede citerede passager, er der således flere steder, hvor enthymemet fremstilles ud fra denne implicite og kommunikative funktion. Eksempelvis som når han skriver, at man i enthymemet ikke "nødvendigvis [skal] tage alle mellemlidene med [...] fordi der findes ting, som er selvindlysende."¹⁶

Selv om denne kommunikative enthymemforståelse altså nok kan understøttes tekstmæssigt hos Aristoteles, er der dog også i denne udlægning flere problematiske aspekter. Parallelt til kritikken af det epistemologiske enthymem, kan det også her påpeges, at Aristoteles ikke noget sted siger, at præmis eller konklusion *skal* udelades. Hvad han siger er, at det *kan* udelades. At forankre enthymemet entydigt i dette implicithedskriterium, er nemlig samtidig at ekskludere en stribe (nemlig de eksplicite) slutninger fra det retoriske domæne. Som Bitzer ironisk udtrykker det: "... whenever an orator fully states his premises and conclusion, he is at that moment practicing something other than rhetoric."¹⁷ At karakterisere enthymemet som en ufuldstændig eller underforstået syllogisme synes at gøre flere oplagte retoriske slutninger til dialektiske slutninger, ligesom dialektikere til tider bliver gjort til retorikere. Er det eksempelvis dialektik eller retorik Sokrates udøver, når han selv eller hans dialogpartner undlader at eksplicite det selvfølgelige?¹⁸

Enthymemets retorik

På trods af at der i begge de fremlagte enthymemforståelser kan findes flere problematiske aspekter, er det dog ikke disse problemer, jeg i det følgende skal udbygge. Dette skyldes, at jeg i stedet for at forfølge, forfine og præcisere de traditionelle kriterier i det følgende helt skal opgave dem som *afgrænsningskriterier*. Grunden til dette er ikke, at de epistemologiske og kommunikative kriterier er retorisk irrelevante. Problemet er snarere at de – måske netop på grund af deres relevans – synes at skygge for en bredere og mere topisk konstitueret argumentforståelse. Afgrænsningen af retorikken gennem sandsynlighed og implicitet, er altså – omend indirekte – med til at give logikken monopol på argumentativ begrundelse. Både den epistemologiske og den kommunikative enthymemforståelse er nemlig, som nævnt, i bund og grund forståelser, der rent argumentativt begrunder ud fra et logisk, deduktivt mønster.

Det epistemologiske afgrænsningsforsøg resulterer nemlig i *sandsynlig* logik eller logik *om* praksis. Et enthymem er i denne udlægning måske nok mindre *sandt* end syllogismen, men absolut ligeså *gyldigt*. Det der her adskiller de to er præmissernes sandhed og sikkerhed, og ikke den argumentative struktur opbygget omkring gyldighed.¹⁹

Det samme gør sig gældende i den kommunikative enthymemforståelse. Også her fungerer nemlig den logisk deduktive struktur som argumentativt grundlag. Et enthymem er i denne udlægning en ufuldstændig syllogisme, og vil altså blive en genuin syllogisme så snart det implicite ekspliciteres af enten publikum eller retoren selv. Det der her varierer, er præmissernes *fremtrædelse* og, igen, ikke den argumentative struktur.

Uafhængigt af det sandsynlige skær eller den implicite form er den logiske følge (konklusionen) altså selve formålet og dermed overhovedet motivet for, at enthymemet opstilles og fremføres. Det er præcis på dette

ledes Bitzers (1959).

19 Set ud fra et logisk synspunkt er netop denne sonderingsmulighed mellem sandhed og gyldighed logikkens styrke. Dette er endvidere en sondring også Aristoteles synes at opretholde. Se *Prior*

Analytics (24a).

20 Både Andersen (se note 14) og Fafner fremhæver i denne sammenhæng eksplicit oversættelsen. Se Fafner (1977), side 35.
21 Cicero, *Topica*.

Figur 1: Metasylogisme

1. præmis, oversætning	(alle mennesker er dødelige)	LOGISK FOKUS
2. præmis, undersætning	(Sokrates er et menneske)	RETORISK FOKUS
3. konklusion	(Sokrates er dødelig)	LOGISK FOKUS

punkt, at de gængse enthymemforståelser efter min mening bliver for smalle, det vil sige for lidt retoriske og for meget logiske. Et enthymem er nemlig nok logisk i sin form, men dermed ikke nødvendigvis logisk i sit *formål*. Sat lidt på spidsen kan man sige, at de fremlagte enthymemforståelser er udtryk for en metonymisk forskydning af enthymemets funktion fra virkning til årsag, fra middel til formål og fra retorik til logik.

Hvor enthymemets genuint *retoriske* funktion alternativt skal findes, bliver forhåbentlig tydeligere gennem ovenstående figur 1.

Figuren illustrerer, at både det epistemologiske og kommunikative enthymem primært fokuserer på en given syllogismes oversætning, altså på syllogismens generelle præmis. At dette er tilfældet med den epistemologiske enthymemforståelse, mener jeg må være en relativt plausibel og ukontroversiel påstand. Det sandsynlige element forstås her som en relation mellem oversætningens subjekt og prædikat; som en relation mellem forekomsten af menneskelighed og dødelighed. Hvad der måske er knapt så indlysende er, at også den kommunikative enthymemforståelse primært fokuserer på oversætningen. Også her er det dog plausibelt at se oversætningen – de generelle propositioner – som det underforståede og implicitte, det vil sige som et givent publikums *doxa*. Det, som kan underforstås, er publikummets selvfølgelige, forventelige og generelle antagelser om relationer mellem forskellige objekter, personer og sagsforhold.²⁰ Både den epistemologiske og den kommunikative enthymemforståelse er således primært fokuseret omkring oversætningens generelle antagelser, altså fokuseret på, om den givne oversætning er sandsynlig

eller nødvendig henholdsvis implicit eller explicit. Det centrale er om et givent publikum er enige eller uenige og endvidere om denne enighed er underforstået eller udtrykt.

Figuren illustrerer samtidig, at enthymemets retorik er fokuseret omkring undersætningen. Udgangspunktet i undersætningen – den singulære præmis – er netop i modsætning til oversætningen ikke relationer, men partikulære sagsforhold i konkrete situationer. Ethvert konkret sagsforhold, enhver problematik eller diskussion rummer i udgangspunktet mere end én mulig anskuelserform. For selvom de fleste sagsforhold er relativt entydige qua fysiske hændelser og objekter, rummer intet sagsforhold et entydigt perspektiv.

Det er i undersætningen, at en navngivning og applikation af den konkrete sag i den konkrete situation finder sted. Hvordan skal den givne sag anskues? Hvordan navngives og appliceres sagen favorabelt for en given intention og interesse? På hvilken topos skal sagen appliceres?

At sige at undersætningen er centrum for applikation og navngivning, er at sige, at det er i undersætningen, at sagens perspektiver anlægges. Undersætningen er med andre ord centrum for det topiske og retoriske valg. Mere konkret er det i undersætningens *sammenstilling* af subjekt (læs: sagsforhold) og prædikat (læs: topos), at det konkrete sagsforhold gennem navngivning bliver appliceret på en valgt topos frem for en anden mulig topos. Om Sokrates i en given case behandles som *menneske, mand, græker, borger* eller *voksen*, er ikke noget sagen selv foreskriver. Det er noget retoren foreskriver. Mens logik handler om gyldige relationer og slutninger, handler topik om valg af persuasive perspektiver. Mens de logiske enthymemvarianter favoriserer slutningens *resultat*, er enthymemets

²² Aristoteles, *Retorik* (1355b).

²³ Goetsch (1995), side 51-52.

retorik at *konstituere* slutningen favorabelt i forhold til den givne intention. Enthymemets argumentatoriske styrke er således ikke selve den logiske slutning, men derimod den topiske applikation, der muliggør en slutning i den konkrete situation. Udtrykt anderledes er enthymemets retoriske styrke dets evne til at forklæde det topiske valg som en logisk slutning. Enthymemets styrke er, at et valgt perspektiv, den valgte topos, slet ikke bliver genstand for diskussion, da tilhørens opmærksomhed er rettet mod argumentets *gyldighed* snarere end mod det valgte *perspektiv*.

Med denne topiske enthymemforståelse er det, som sagt, selve enthymemets *formål* som er blevet forskudt. Enthymemets formål er blevet forskudt fra at være en sandsynlig eller implicit logisk slutning, til at være en topisk og retorisk perspektivering af et konkret sagsforhold. En konsekvens af dette er, at der ikke på samme måde som i den epistemologiske og kommunikative enthymemforståelse kan opstilles nogen formel og ydre forskel mellem en syllogisme og et enthymem. Det, der afgrænser syllogismen fra enthymemet, er derfor ikke noget kriterium, der kan anvendes uafhængigt af en konkret kontekst. Om en slutning er en syllogisme eller et enthymem, om altså formålet er den logiske følge eller den topiske perspektivering, kan kun afgøres konkret, fra gang til gang.

Med denne mere topiske enthymemforståelse, synes den traditionelle tolkning af Aristoteles umiddelbart at være lagt i baggrunden. Ifølge traditionens forståelse var Aristoteles logiker mere end topiker. Uden yderligere at åbne for en diskussion af denne påstands plausibilitet, skal jeg her blot minde om, at Aristoteles – i det mindste ifølge Cicero – også 'opfandt' topikken.²¹ Det er endvidere værd at huske på, at Aristoteles ikke definerer retorikken som en statisk lære om mulige og sandsynlige slutninger, men som en dynamisk (*dynamis*) kunnen "der sætter os i stand til at mønstre de mulige overbevisende momenter i ethvert givet stof."²²

Enthymemets retoriske genialitet

Både Vico og Vico-traditionen kan relativt ukontroversielt udlægges på en måde, der understøtter den her fremlagte. Enthymemet synes nemlig her, allerede i udgangspunktet, at være knyttet til det kreative og opfindsomme mentale domæne. Enthymem, topik og *ingenium* er i denne tradition tre sider af samme sag. Goetsch udtrykker dette forhold således: "Wit, or ingenium, which might be described as the power to think enthymemically, is instrumental in achieving an inner as well as an outer connection".²³ Ingenium, eller genievnen,²⁴ synes altså på en og samme tid at være enthymemisk og skabende, mere end syllogistisk og verificerende. Sammenkoblingen af enthymemet og genievnen er altså allerede i udgangspunktet udtryk for en enthymemforståelse, der ikke er logisk, men topisk; der ikke handler om gyldighed men om perspektiv.

Dette bliver klarere, hvis Vicos begreb om ingenium uddybes yderligere, som hos Mooney: "Vico usually intends by it to signify that faculty of mind, distinct from intellect, by which one sees relationships, find analogies, sees or creates similitudes, and so truly 'knows'".²⁵ Forstået på denne måde, synes ingenium at åbne for en supplerende evne i forhold til den logisk-deduktive. Udover intellektet og dets evne til at undersøge en syllogismes form og gyldighed, findes der således også genievnen, der gennem lighed, nærhed eller analogi giver den amorfe og flertydige situation et konkret og entydigt udtryk. Det genuint retoriske – selve den enthymemiske aktivitet – er således at konstituere en plausibel syllogisme ud af den konkrete situation. Ingenium er ikke evnen til sandsynlig logik, men evnen til at gøre et valgt perspektiv sandsynligt; enthymemet virker ikke gennem logik, men gennem topik;²⁶ det centrale er ikke at ting følger hinanden, men at de ligner

25 Mooney (1985), side 135, note 84.

26 Goetsch (1995), side 84.

27 Vico (1997), side 26-27.

28 Catana (1996), side 66.

29 Se eksempelvis Perelman og Olbrechts-Tyteca (1969), side 350.

24 NB: Vicos genievne skal ikke forstås ud fra en moderne brug af det samme ord.

hinanden. Det centrale er, at man om en given sag kan udtale: "Dette ligner en sag, som relevant kan anskues som et spørgsmål om ..." eller "denne sag X ligner sagen Y, og sagen Y var et spørgsmål om ...".

I Vicos terminologi er ingenium en evne til at finde mellembegrebet – ikke i en konkret syllogisme, men i en konkret situation. Mellembegrebet er det, der konstituerer en syllogisme ved at forbinde den konkrete situation med den valgte topik. Vico siger det på denne måde: "De der er øvede i topikken, eller læren om at finde det syllogistiske mellembegreb [...] kan uden videre se, hvad der i en given sag virker overbevisende."²⁷ Både topik og mellembegreb er således for Vico mindre en statisk liste over argumentationspunkter og mere en dynamisk evne til "at eftergranske den konkrete situation med skarpsindighed."²⁸ Topik er ikke en samling syllogistiske byggeklodser, men evnen til at opbygge en syllogisme, det vil sige evnen til at transformere den konkrete og flertydige situation til en generel og entydig syllogisme.

Ingenium, retorik, topik og enthymem synes således ikke for Vico at vedrøre logik om praksis eller logik i praksis. Enthymemet synes for Vico primært at vedrøre *undersætningen*, den singulære præmis. Det er nemlig i denne, at mellembegrebet står som prædikat; står som *benævnelse* og *klassifikation* af den konkrete situation. Mellembegrebet er på den ene side det, der muliggør selve den logiske slutning, og på den anden side det, der topik benævner, klassificerer og applicerer det konkrete. Med mellembegrebet kan man altså både slutte logisk og topik beslutte en situations essens. I eksemplet fra før er mellembegrebet på den ene side det, der muliggør konklusionen: Sokrates er dødelig. På den anden side er det også det, der muliggør én udlægning og forståelse af situationen frem for en anden. Det er således mellembegrebet, der ændres hvis en anden situationsforståelse er mere favorabel. Så er det ikke *menneske*, men *mand*, *græker*, *borger* eller *voksen*, der er Sokrates' prædikat og mellembegreb. Et anderledes mellem-

begreb, der følgelig åbner for andre slutninger og konklusioner. Det, som er interessant, er derfor mindre selve slutningen, mindre oversættningens sandsynlighed og eksplicitet, og mere situationens *mulige* slutninger, mere de *mulige* prædikater, mellembegreber og undersætninger. Kombinationen af topik og enthymem bliver i denne udlægning kernen i den retoriske argumentation.

Fra enthymem til eksempel og metafor

I forlængelse af denne enthymemforståelse falder det naturligt også at undersøge andre retoriske virkemidler for et lignende topologisk mønster. Her er først og fremmest eksemplet nærliggende at gribe fat i. Hvis der i enthymemet kan findes noget andet og mere end selve deduktionen, kan der måske også i eksemplet findes noget andet og mere end induktionen?

Også *eksemplet* er traditionelt blevet forstået på baggrund af et logisk mønster. Hvor enthymemet er retorikkens deduktive slutningsform, er eksemplet retorikkens induktive slutningsform. Mens induktionen baserer sig på en kvantitativt konstitueret hjemmel, konstituerer eksemplet sig kvalitativt; forskellen mellem induktion og eksempel betragtes således traditionelt som et spørgsmål om metode, ikke om formål.

Dette bliver klart, når vi endnu engang vender tilbage til metasyllogismen fra figur 1. Det må være rimeligt at se det som induktionens opgave at konstituere en plausibel oversætning. Gennem observation af flere menneskers død udledes den generelle påstand, at alle mennesker er dødelige. Pointen er nu, at også eksemplet – når det forstås som en slags kvalitativ induktion – anskues på denne måde.²⁹ Eksemplets formål bliver altså primært at gøre oversætningen plausibel; at understøtte den generelle påstand gennem en konkret, repræsentativ og velvalgt enkelt-hændelse. Eksemplet bliver induktion om praksis såvel som induktion i praksis.

Helt parallelt til enthymemdiskussionen mener jeg, at der i denne forståelse af eksem-

30 Induktion, illustration og pædagogisk middel til efterfølgelse, synes at være de tre forståelsesrammer som Perelman og

Olbrechts-Tyteca (1969) behandler eksemplet under.

plet afskæres centrale og persuasive aspekter. Det persuasive ligger i, at også eksemplet rummer en indirekte navngivnings- og applikationsfunktion. Også eksemplet vedrører, når det bruges topisk og retorisk, mere undersætningen end oversætningen. Eksemplet er, præcis som entymemet, nok på overfladen eksponent for et logisk mønster, men samtidig også altid et muligt sted for det topiske valg. Også eksemplet kan af retoren bruges til at konstituere det for en given sag mest favorable perspektiv. Det er således helt afhængigt af de eksempler, der anvendes, om man for eksempel diskuterer et sagsforhold som et spørgsmål *alle*, eller kun *eksperten*, relevant kan udtale sig om; sammenlignes der med et normativt område (*alle*) eller med et fagligt område (*eksperten*). Hvorvidt relationerne i en given oversætning skal forstås som sandsynlige, nødvendige, realistiske, fiktive, seriøse etc., er alt sammen noget, der kan styres gennem de valgte eksempler; gennem de valgte sammenligninger, substitutioner og illustrationer.

Ved at forstå også eksemplet på baggrund af et topologisk snarere end et logisk mønster, synliggøres det, at også eksemplet kan bruges argumentativt; at eksemplet i lighed med entymemet er en begrundelse af *analog* art. Eksemplet er således i en retorisk sammenhæng aldrig *kun* udtryk for en neutral generalisering, en naiv illustration eller en pædagogisk model.³⁰ Eksempler rummer, i det mindste latent, altid en mulighed for en persuasiv forskydning og transcendering af sagens essens.

Denne forståelse af eksemplet som et i lige så høj grad topisk som illustrativt virkemiddel synes at åbne op for, at også andre repræsentationsfigurer – der hvor noget siges gennem noget andet – kan forstås og bruges topisk. Jeg skal derfor i det følgende fokusere på *tropen* og da særligt dens metaforiske form.³¹

31 Når jeg i det følgende har valgt særligt at behandle metaforen frem for de andre troper, er det ikke et udtryk for, at jeg tillægger denne en privilegeret status. Det er mere et udtryk for, at traditionen synes at give den en privilegeret status; at altså metaforen er den mest omdiskuterede trope. Jeg mener at alle troper - og måske også flere figurer - kan forstås og bruges topisk.

32 Lakoff og Johnson (1981), side 10.

33 Lakoff og Johnson (1981). Se særligt side 147-155.

Også metaforen er nemlig en form for benævnelse, omend af en mere indirekte og subtil art. I forlængelse heraf må også metaforen forstås i relation til metasyllogismens undersætning, det vil sige i relation til det navngivende og topologiske niveau. Metaforen er hverken kun en poetisk og sproglig substitution, den er tillige en argumentativ mulighed for at skabe begrundelse gennem lighed.

Denne pointe synes også at være fundamental for Lakoff og Johnsen. For dem er metaforen en måde at *frembæve* (highlighting) eller *tilsidesætte* (hiding) aspekter ved et givent emne eller koncept.³² Metaforen er en måde at syntetisere og strukturere perceptionen, en måde at gøre det amorfe entydigt. Ved at forstå metaforen som konstituerende snarere end konstaterende, som kreerende snarere end observerende, tager Lakoff og Johnson samtidig afstand fra det, de kalder 'the comparison theory'.³³ Denne sammenligningsteori er primært en statisk, sproglig og objektivistisk forståelse af metaforen som en sproglig afbildning, der beskriver ligheder frem for at skabe dem.

Jeg er grundlæggende enig i Lakoff og Johnsons opgør med denne klassiske metaforteori. Samtidig mener jeg dog, at de i deres fokus på erfaring og perception, ikke får inkluderet det essentielt *argumentatoriske* aspekt. Udover psykologisk og kulturelt at strukturere verden, er metaforen også en argumentation for en given forståelse af verden. Det vilkår, at noget kan forstås på flere måder, må altid ledsages af en retorisk overvejelse om, hvem der konstituerer ligheden. Hvis det at se ligheder kan bruges til at *forstå*, kan det også bruges til at *påstå*. Hvis lighed, nærhed eller del-for-helhed kan bruges til at perspektivere perceptionen, kan disse også bruges til argumentativ perspektivering.

Først når man forstår metaforen (eller generelt tropen) på baggrund af (Vicos) ingenium – eller en parallel og lignende evne – fremtræder metaforens *argumentative* styrke tydeligt. Det bliver tydeligt at metaforen er en persuasiv benævnelse. Når man i

abortediskussionen omtaler abort som *drab* og berøvelse af *liv* frem for *fjernelse* af et *foster*, er der ikke blot tale om en neutral substitution og benævnelse. Disse benævnelser udtrykker ikke blot en måde at forstå verden på, men er samtidig argumentative markeringer. En markering af, at abort *ligner* (metafor) drab mere end noget andet; en markering af, at liv og foster er *nærliggende* (metonymi) størrelser; en markering af, at et foster er en *del af helheden* (synekdoke) liv. Disse troper udgør altså en type argumentativ begrundelse af påstanden: abort er forkert! Gennem lighed, nærhed og del-for-helhed kan man klassificere og applicere et givent sagsforhold; både metafor, metonymi og synekdoke skal derfor også forstås som mulige og genuine retoriske argumentationsformer.

Retorisk argumentation er ikke kun et spørgsmål om logik *om* praksis eller logik *i*

praksis. Retorisk argumentation vedrører – fra enthymem til trope – flere former for begrundelse end det, som kan beskrives ud fra et logisk, deduktivt mønster. Retorisk argumentation må følgelig behandles mindre entydigt logisk. Min påstand har i denne artikel været, at én måde dette kan gøres på, er ved at fokusere mere på den singulære præmis, og dermed på det konkrete sagsforholds *benævnelse, applicering og perspektiv*, end på slutningens generelle og formelle *gyldighed*. Dette betyder, at retorikkens relative moment ikke skal forstås ud fra oversættelsens mulighed (sandsynlighed eller eksplicitet), men derimod ud fra de mulige oversættelser (topisk valg). Først når dette bliver fokus, vil den retoriske argumentationsteori blive et spørgsmål om anvendt topik frem for anvendt logik.

Litteratur:

- Andersen, Øivind (1995): *I Retorikkens Hage*. Universitetsforlaget AS, Oslo.
- Aristoteles (1994): *Art of Rhetoric*. Harvard University Press, Cambridge og London.
- Aristoteles (1995): *Den Nikomacheiske Etik*. Det lille Forlag, Frederiksberg.
- Aristoteles (1994): *Nicomachean Ethics*. Harvard University Press, Cambridge og London.
- Aristoteles (1996): *Prior Analytics*. Harvard University Press, Cambridge og London.
- Aristoteles (1991): *Retorik*. Museum Tusulanums Forlag, København.
- Aristoteles (1997): *Topica*. Harvard University Press, Cambridge og London.
- Bitzer, Lloyd F. (1959): "Aristotle's Enthymeme Revisited", i: *Quarterly Journal of Speech*.
- Burnyeat, M.F. (1996): "Enthymeme: Aristotle on the Rationality of Rhetoric", i: *Essays on Aristotle's Rhetoric*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles og London.
- Catana, Leo (1996): *Vico og barokkens retorik*. Museum Tusulanums Forlag, København.
- Cicero (1968): *Topica*. Harvard University Press. Cambridge og London.
- Collin, Finn, Peter Sandøe & Niels Chr. Stefansen (1996): *Derfor – bogen om argumentation*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Goetsch, James Robert Jr. (1995): *Vico's Axioms. The Geometry of the Human World*. Yale University Press, New Haven og London.
- Hastrup, Thure (1976): *Græsk og Romersk talekunst*. Berlinske Forlag, København.
- Johannesson, Kurt (1995): "Till retorikens försvar", i: *Retorik och Samhälle*. Minnesrapport från ett nordisk symposium om "retorik i samhällsplanering och offentlighet". Nordiska institutet för samhällsplanering, Stockholm.
- Lakoff, George & Mark Johnson (1981): *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press, Chicago og London.
- Mooney, Michael (1985): *Vico In The Tradition of Rhetoric*. Princeton University Press, Princeton.
- Perelman, Chaim & Lucie Olbrechts-Tyteca (1971): *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. University og Notre Dame Press, Notre Dame og London.
- Ramírez, José Luis (1992): *Positivism eller hermeneutik*. Nordiska institutet för samhällsplanering, Stockholm.
- (1995): "Konsten att tala - konsten att överväga. Reflexioner tre år efter symposiet", i: *Retorik och Samhälle*. Minnesrapport från ett nordisk symposium om "retorik i samhällsplanering och offentlighet". Nordiska institutet för samhällsplanering, Stockholm.
- (1997): "Konsten att tala - konsten att säga", i: *Rhetorica Scandinavica*, Nr. 3, 1997.
- Vico, Giambattista (1997): *Vor tids studiemetode*. Museum Tusulanums Forlag, København.